

THEMİSTOKLES¹

Çev.: M. Ali Kaya*

II. 1. Neokles'in oğlu, Atinalı Themistokles. Bu adamın gençliğinde yaptığı hatalar ona öyle büyük erdemler kazandırdı ki, hiç kimse onu bu yönde geçemez, pek az kişinin onun dengi olduğu düşünülebilir. Fakat onu baştan anlatmak gerek. Babası Neokles, soylu idi. Vatandaşlık hakkına sahip olan Akarnanalı bir kadınla evlenmişti. Themistokles bu kadından doğdu. Ailesi, kendilerini ihmal eden ve geleneği tanımayan özgür yaşamından ötürü onu güvenilir bulmuyordu. Sonuçta babası mirasından mahrum bıraktı Themistokles'i. Fakat bu hakaret onu zayıflatmadı, aksine hırslandırdı. Çünkü o, büyük bir azimle çalışmazsa bu hakareti yok saymanın mümkün olmayacağını düşünüyordu ve bu yüzden tüm zamanını kamu yaşamına adadı. Özenle çalıştı ve bu sayede dostlar edindi, meşhur oldu. Kamu davalarında hep öne çıktı, Halk Meclisi'nde kendisini çok sık gösterdi. O olmadan önemli hiçbir iş başarılamadı. Yapılması gerekenlerin ne olacağını çok çabuk keşfediyordu. Aynı şekilde etkileyici söyleyişle işleri yoluna koyuyordu. Planlanan işleri uygulamaya geçirmedeki etkinliği, plan yapmadaki etkinliğinden daha az değildi. Çünkü Thukidides'in dediği gibi, en doğru sonuca ulaşıyor, olacaklar hakkında ise çok usta tahminlerde bulunuyordu. Sonuç olarak o, kısa sürede meşhur oldu.

2. Politikaya ilk adımını Corcyra² Savaşı'nda attı³. Halk onu bu savaş için komutan seçmişti. O, yalnızca bu savaşta değil, aynı zamanda sonraki savaşlarda Atinalılara cesaret aşılayan kişi oldu. Magistratlar, kaynağı maden ocakları⁴ olan Devlet hazinesini yıllardır bol keseden harcamışlardı⁵. Oysa o, bu paranın yüz gemilik bir donanma⁶ inşa etmek için kullanılması gerektiği konusunda halkı ikna etti. Donanma çok çabuk inşa edildi ve bu donanmayla o, ilkin Corcyralılara boyun eğdirdi. Ardından

¹ Cornelius Nepos'un (İ.Ö.99-24) "*De Viris Illustribus*(=Ünlü Kişiler)" adlı eserinden Türkçe'ye çevrilmiştir. Çeviri için Loeb Classical Library'nin kullandığı Latince metin izlenmiştir.

* Doç.Dr. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

² Yunanca'da Kerkyra (= Korfu adası).

³ Bk. Plutarkos, *Themistokles*, 24.

⁴ Attika'nın güneyindeki Laureion gümüş madenleri. Bk. Herodotos, *Historia* VII. 144.

⁵ Nepos, burada karıştırmış, Atina'da da bu tür işlerin Roma'da olduğu gibi yürütüldüğünü sanmaktadır. Oysa Atina'da böyle cömertlikleri yapmak, kamu görevlilerinin değil yalnızca devletin hakkıdır.

⁶ Herodotos (VII. 144) gemi sayısının 200 olduğunu söyler.

korsanların peşine düştü ve denizdeki tüm korsanları temizledi. Onun bu eylemleri Atinalılara hem zenginlik getirdi hem de onları deniz savaşının en usta ulusu yaptı.

Onun yaptıklarının tüm Yunanistan'ın güvenliğinin sağlanmasında ne denli yararlı olduğu, Pers Savaşlarında anlaşıldı. O zaman Kserkses, hem kara hem de deniz yolunu kullanarak Avrupa'ya geçmiş ve savaşı tüm Avrupa'ya taşımıştı. Emrinde öylesine büyük bir ordu vardı ki, böylesi bir orduya ne kendisinden önce ne de kendisinden sonra herhangi bir kimse sahip olabilmmişti. Donanmasında bin iki yüz savaş gemisi vardı ve buna iki yüz yük gemisi eşlik etti. Kara ordusu, yedi yüz bin yaya, dört yüz bin atlıdan oluşuyordu. Kralın Yunanistan'a yaklaşmakta olduğuna ilişkin haberler Atina'ya ulaşınca, Atinalılar almaları gereken önlemlerin ne olacağını öğrenmek için Delphoi'a elçiler gönderdiler. Zira gelen haberlere göre kral, Maraton savaşı dolayısıyla özellikle Atina'ya saldıracaktı.

Pythia'nın kendisine başvuranlara verdiği yanıt şu oldu: Ağaçtan duvarlarla kendinizi koruyun. Bu yanıtla neyin kastedildiğini hiç kimse anlayamadı. Themistokles, Apollon'un, Atinalılara sahip oldukları her şeyi yanlarına alarak gemilere sığınmalarını öğütlediği konusunda halkı ikna etti⁷. Çünkü tanrı, ağaç duvarlarla bunu kastediyordu. Bu yorum uygun bulduktan sonra donanmadaki gemi sayısını, yukarıda söylediğimiz gemilere aynı sayıda trirem ilave edip artırdılar ve onlarla taşınabilir olan her şeylerini Salamis ve Troezen'e naklettiler. Rahipler ile kutsal ayinleri yapacak olan bir kaç yaşlıya emanet ettikleri kale dışında, kenti tamamen boşalttılar.

3. Vatandaşların çoğu Themistokles'in planından memnun değildi, onlar karada çarpışmanın daha doğru olduğunu düşünüyorlardı. Bu yüzden aralarından seçtikleri bir grup adamı Lakedaimonluların (=Spartalıların) kralı Leonidas ile birlikte Thermophylai'a gönderdiler. Onlar bu geçidi tutacaklar ve barbarların daha fazla ilerlemelerine engel olacaklardı. Ancak onlar, orada düşmanların gücüne direnemediler ve onların hepsi öldü. Yunanistan'ın üç yüz gemilik ortak donanması- bunun iki yüzü Atinalılarını- Pers kralının donanmasıyla ilkin Euboa adasıyla anakara arasındaki Artemision yakınında savaştı. Çünkü Themistokles, etrafını kalabalık olan düşman sarmasın diye boğazı tutmuştu. Buradaki savaşın sonucunun ne olacağı henüz her ne kadar belirsiz idiyse de Yunanlılar tuttıkları yerde kalmaya cesaret edemediler. Çünkü düşman gemilerinin bir bölümünün Euboa'yı geçmesi durumunda, onlar iki taraftan sıkıştırılabileceklerdi. Tehlikeyi göze alamadılar ve sonuçta Artemision'dan ayrılıp, donanmalarını Atina'nın karşısındaki Salamis adası yakınına yerleştirdiler.

4. Kserkses, Thermophylai Savaşı'nı kazandıktan sonra hiç duraksamadan Atina kentine saldırdı. Çünkü bu kenti savunan hiç kimse yoktu. Kalede bulunan rahipleri öldürdü ve kenti yakıp yıktı. Yakılan kentten yükselen alevler donanmadaki askerleri öyle korkuttu ki, onlar donanmada kalmaya cesaret edemediler, pek çok kişi

⁷ Bu konuda bk. Herodotos, *Historiai* VII. 143.

evine dönmeye, surların içinde kendilerini savunmaya yeltendi⁸. Yalnızca Themistokles ısrarlıydı. Birlik olmak Perslere karşı eşitliği mümkün kılar, dağılmak yenilgiyi getirir diyordu. O zaman başkomutan olan Lakedaimonluların kralı Euribiades'i, bu söylediklerinin doğruluğu konusunda ikna etti⁹. Ancak onun üzerinde yeterince etkili olamadığını fark edince, kölelerinden kendisine en sadık olanını düşmanın kaçmakta olduğunu bildirsın diye geceleyin Pers kralına gönderdi¹⁰: Eğer (Yunanlılar) dağılırlarsa savaşı sona erdirmek için daha fazla çaba, daha uzun zaman gerekecekti, çünkü böyle bir durumda her kente ayrı ayrı saldırmak gereği vardır. Hemen saldırırsa düşmanlarını (Yunanlıları) toplu halde ezecektir.

Themistokles'in bu plana başvurma nedeni, tüm Yunanlıları savaşa mecbur etmektir. Mesajı alan barbar (=Pers kralı), gerçekte bunun bir yalan olabileceğinden hiç kuşku duymadı ve ertesi gün düşmanı için çok uygun, ancak kendisi için hiç elverişli olmayan denizin öylesi dar bir yerinde savaşa girdi ki, onun çok sayıda olan gemilerinin burada manevra yapabileceği olanağı yoktu. Sonuç olarak kral yenildi. Fakat onu yenen, Yunan ordusundan daha çok Themistokles'in taktik planıydı.

5. Burada kral (Kserkses), kötü bir şekilde yenilmişti. Buna rağmen geride kalan askerlerinin sayısı öylesine çoktu ki, bir sonraki savaşta onlarla düşmanlarını (=Yunanlıları) ezip geçebilirdi.

Kralın ikinci teşebbüsü de aynı adam tarafından boşa çıkarıldı. Zira kralın savaşı ısrarla sürdürebileceğinden korkan Themistokles, bu kez kralı (Avrupa'dan) uzaklaştırabilecek bir planı devreye sokmuştu. Themistokles tarafından krala iletilmesi sağlanmış olan bu plana göre Kserkses'in Hellespontos'ta (=Çanakale boğazı) yaptırmış olduğu köprüyü Yunanlılar yıkacak ve böylece onun Asya'ya yaya olarak geri dönüşünün yolu kesilmiş olacaktı. Kral, kendisine ulaşan bu haberin doğruluğuna inandı. Bulunduğu yere gelişi altı ayını almıştı. Ancak aynı güzergahtan Asya'ya geri dönüşü otuz günden daha az bir zamanda gerçekleşti¹¹. Sonuçta kral, Themistokles'e yenilmediğine, fakat onun tarafından korunmuş olduğuna inandı.

Böyle bir adamın basireti sayesinde Yunanistan'a özgürlüğü geri verilmiş, Asya ise Avrupa'ya yenilmişti. Maraton Savaşı ile kıyaslanabilecek ikinci zaferdi bu. Çünkü Salamis yakınındaki savaşta (=Salamis Savaşı), aynı şekilde, tarihin en büyük donanması az sayıda gemiden oluşan donanma karşısında hezimete uğramıştır.

⁸ Bk. Herodotos, *Historiai* VIII. 51-56.

⁹ Bk. Herodotos, *Historiai* VIII. 58 vd.

¹⁰ Bk. Herodotos, *Historiai* VIII. 75.

¹¹ Nepos (XVII.4.4'de) bulunduğu yere bir yılda ulaştığını söyler. Oysa gerçekte bu süre dört aydır. Bk. Herodotos, *Historiai* VIII. 51. Kralın geri dönüşü ise kırkbeş gün sürdü. Bk. Herodotos, *Historiai* VIII. 115. Ayrıca gemi-köprülerinin yıkılmasına ilişkin planlar için bk. Herodotos, *Historiai* VIII 108 vd.

6. Themistokles, bu savaşta büyüklüğünü gösterdi. Onun büyüklüğü barışta daha az değildi. Çünkü Atinalılar, ne büyük ne de güzel olan Phalericum limanını kullananlarken onun tavsiyesiyle üçlü Priraeus (=Pire) limanı yapıldı. Limanın etrafında inşa edilen duvarlar öyle sağlamdı ki, bu haliyle ihtişam bakımından kentin (=Atina) kendisine eşit, yarar bakımından kentten üstün duruma gelmişti.

Themistokles, Atina kent surlarını da şahsını hedef alacak büyük bir tehlikeyi göze alarak yeniden inşa ettirdi. Çünkü Spartalılar, barbarların (=Persler) saldırılarını bahane eden bir uygun neden bulmuşlardı. Şöyle diyorlardı: Peloponnesos dışındaki hiçbir kentin duvarları olmamalıdır. Yani düşmanların eline geçebilecek müstahkem yerler olmasın diye Atinalıların sur yapmalarını yasaklamaya kalkıştılar. Ancak gerçek bu değildi. Görmeyi arzu ettikleri şeyin amacı başkaydı. Çünkü Atinalılar, Maraton'da ve Salamis'te iki zafer kazanmış ve bu zaferler onlara tüm Yunanlılar nazarında büyük bir ün kazandırmıştı. Lakedaimonlar (=Spartalılar), bu sonucu kendilerini Atinalılarla, hakimiyet için, savaşa sürükleyeceğinin farkındaydılar.

Bu nedenle onlar, Atinalıların olabildiğince zayıf kalmalarını istiyorlardı. Nitekim surların inşa edilmekte olduğunu iştir iştirmez, bu işi durdursunlar diye Atina'ya elçilerini gönderdiler. Atinalıların sorunu tartışmak için elçilerini göndereceklerini söylemeleri üzerine geri döndüler. Themistokles elçilik görevini üzerine aldı ve ilkin tek başına gönderildi ve o, elçi heyetinin diğer üyelerine duvarların savunma için yeterli yüksekliğe ulaşmış olduğunu görünceye kadar kentte kalmalarını tenbihledi. Bu arada herkesin, köleler ve özgürlerin birlikte, ister kutsal, ister özel, isterse kamu işi olsun hiç bir yer esirgenmeksizin duvarları inşa etmelerini ve tahkimat için uygun olduğu düşünülen şeyleri her yerden toplamalarını söyledi. Atina surlarının mabetlerden ve mezarlardan yapılmış olmasının nedeni budur.

7. Fakat Themistokles, Lakedaimonia'ya (=Sparta) varınca kamu görevlilerinin huzuruna çıkmak istemedi. Meslektaşlarını beklemek bahanesine sığınarak mümkün olduğunca çok zaman kazanmaya çalıştı. Lakedaimonlar, her şeye rağmen duvarların yapılmakta olduğundan ve Themistokles'in kendilerini aldatmaya çalıştığından yakınıyorlardı ki bu sırada diğer Atinalı elçiler geldiler. Themistokles onlardan yapının tamamlanmayan kısmının çok olmadığını öğrenince, Lakedaimonialı Ephoros'ların¹² huzuruna çıktı. Onlara, en üst egemenlik gücünü ellerinde tuttıklarını, bu konuda yanlış bilgilendirilmiş olduklarını, bu yüzden itimat edilen üst düzey soyluları sorunu araştırmak için Atina'ya göndermelerini, bu arada kendisini rehin olarak tutmalarını, böylesinin adil olacağını söyledi. Themistokles'in teklifini uygun bulan Lakedaimonlar, bu görevi ifa edecek üç tane yüksek kamu görevlisini elçileri olarak Atina'ya gönderdiler. Themistokles, meslektaşlarına Lakedaimon elçilerle birlikte gitmelerini

¹² Sparta'da bir yıllığına seçilen ve sayıları beş olan en yüksek kamu görevlileri. Onlar, krala adalet işlerinde yardımcı olurlar, devlet yönetimini, eğitimi, devlet hazinesini kontrol etmek, halk meclisini toplamak yetkilerine sahiptirler. Yabancı elçileri kabul etmek de onların görevidir.

emretti ve onlara, kendisi (Atina'ya) dönmeden önce, Lakedaimonialı elçileri bırakmamalarını tenbihledi.

Themistokles, elçi heyetinin Atina'ya varmış olabileceğini düşündükten sonra, Sparta senatosunun ve kamu yüksek görevlilerinin huzuruna çıktı¹³ ve onlara çok samimi olarak şu itirafta bulundu: Atinalılar, benim tavsiyeme uyararak – bu devletin örf ve adet hukukunun kendisine bağışlanmış olduğu haklara göre yapılabilir – halkın, memleketlerinin ve evlerinin tanrılarını düşman saldırılarından daha kolay bir şekilde savunmak için kentin etrafını duvarlarla çevirdiler. Yunanistan'ın çıkarına olmayan bunun tersidir. Çünkü onların kenti (=Atina) düşman saldırılarına karşı bir ön karakol gibidir. Kralın donanması, kısa bir süre önce, kentin yakınlarında iki kez enkaz haline geldi. Şimdi Lakedaimonialılar, tüm Yunanistan'a yarar sağlayacak olan davranışı değil de yalnızca kendi hakimiyetlerini üstte bulundurmaya yarayacak bir tutum sergileyerek yanlış yapmakta, haksızlık etmektedirler. Bu yüzden, eğer Lakedaimonialılar, Atina'ya göndermiş oldukları elçilerinin geri dönmesini istiyorlarsa, beni bırakmaları gerekir. Başka türlü o elçiler, memleketlerine (=Sparta'ya) asla geri dönemeyeceklerdir.

8. Themistokles, tüm bunlara rağmen kendi vatandaşlarının kıskançlığını bertaraf edemedi. Çünkü, Miltiades'in suçlu bulunmasına neden olan aynı korku¹⁴, onu da çanak-çömlek mahkemesinin¹⁵ oylarıyla sürgün cezasına çarptırdı. Themistokles bu ceza nedeniyle Argos'a ikamet etmek için kenti (=Atina'yı) terk etti. Burada o, bir çok başarısından dolayı itibarı büyük bir kişi olarak yaşamını sürdürüyordu ki, Lakedaimonialılar onun gıyabında dava açılmasını sağlasınlar diye Atina'ya elçilerini gönderdiler. Elçiler, Themistokles'i, Pers kralıyla birlikte Yunanistan'ı beklenmedik bir anda ele geçirmeye yönelik gizli bir antlaşma yapmış olmakla suçladılar. Bu suçlama dolayısıyla Themistokles, gıyabında hainlikle suçlanıp mahkum edildi¹⁶.

Thukidides bunu duyunca Argos'un yeterince güvenli olmadığına karar verdi ve bu yüzden Corcyra'ya göç etti¹⁷. Orada kentin ileriye gelenlerinin Lakedaimonialılar ve Atinalıların kendilerine savaş ilan edeceklerinden korktuklarını ve buna kendisi dolayısıyla maruz kalacaklarını anlayınca oradan ayrıldı ve Molossus kralı Admetus'a, konukluk hakkında yararlanmak üzere, sığındı. Oraya vardığında kral evde yoktu. Bu nedenle konukluğunu daha kutsal kılacak, güvenliğini garanti edecek bir yola baş vurdu. Kralın küçük kızını yanına aldı ve onunla birlikte en büyük dinsel törenin icra

¹³ Nepos burada magistratlar derken Ephorosları kastetmektedir. Ephoroslar için bk. yukarıda n. 12. Sparta Senatosu derken de iki kral ve 28 yaşlı üyeden oluşan 30 kişilik *Gerusia* melisini kastetmektedir.

¹⁴ Tiranlık korkusu.

¹⁵ Kleistenes'in Tiranlık tehlikesine karşı kurduğu bu mahkemede, bir kişinin sürgüne gönderilebilmesi için, en az altı bin Atina vatandaşının o kişinin adını çanak çömlek parçası üzerine yazması gerekiyordu. Themistokles'in Ostrakismos (=Çanak-Çömlek) Mahkemesinin oyuyla sürgüne gönderilmesi İ.Ö. 470/471 yılında gerçekleşti. Ayrıca bk. Thukidides I. 135.

¹⁶ Bk. Thukidides, I. 135.

¹⁷ Bk. Thukidides I. 136.

edildiği aile mabedine kendisini attı. Kralın kendisine sağ elini uzatıp, himayeyi kabul etmeden ve bunun sözünü ondan almadan oradan dışarıya çıkmadı. Atinalı ve Lakedaimonialı elçiler, devletleri adına Themistokles'in teslimini kraldan talep ettiler. Fakat kral, mülteciyi onlara teslim etmedi. Öte yandan Themistokles'e, kendisini kurtaracak önlemlerini alması için tavsiyelerde bulundu. Çünkü, krala göre Themistokles'in bulunduğu yer Atinalılar ve Lakedaimonlulara çok yakındı ve dolayısıyla onun burada güvenlik içinde yaşaması zordu. Bu yüzden kral (=Admetus), Themistokles'in Pydna'ya¹⁸ götürülmesini istedi ve bunun için ona yeterli sayıda koruma verdi¹⁹.

Themistokles, orada gemiye bindi. Gemi kaptanına ve personeline onun gemide olduğu söylenmedi. Gemi büyük bir fırtına yüzünden Naksos adasına doğru sürüklenince – bu sırada Atina donanması bu adadaydı²⁰ - Themistokles, anladı ki, eğer gemi adaya vasil olursa bu kendisinin ölümü demektir. Bu beklenmedik gelişme karşısında, gemi kaptanına, yaşamını koruması durumunda pek çok şey vaat ederek, kim olduğunu açıklamak zorunda kaldı. Kaptan, böylesi mümtaz bir adamın durumuna acıdı ve gemiyi adadan uzakta, açık denizde bir gece bir gündüz demirli tuttu ve gemiden herhangi bir kimsenin ayrılmasına izin verilmedi. Sonra, oradan Ephesos'a gitti. Themistokles burada gemiden indi ve sonradan hizmetlerinden dolayı kaptanı mükafatlandırdı²¹.

9. Themistokles'in Kserkses'in krallığı sırasında Asya'ya (=Asia) geçmiş olduğu konusunda pek çok yazı yazıldığını biliyorum. Fakat ben, Thukidides'e inanmayı tercih ediyorum. Çünkü Thukidides, o zamanların tarihini yazmış olanlar arasında zaman bakımından Themistokles'e en yakın olan idi. Ayrıca onlar hemşeriydiler. Thukidides, Themistokles'in Artakserkses'e²² gittiğini ve ona şu sözleri içeren bir mektup gönderdiğini söyledi²³:

Ben Themistokles, sana geldim. Memleketimi savunmak için senin babana karşı savaşmakta olduğum süre boyunca, tüm Yunanlılar içinde, evinize en fazla bela getiren bendim. Fakat aynı zamanda kendim emniyet içindeyken baban tehlikedeydi ki o zaman ben babana çok iyilikler yaptım. Salamis yakınındaki savaş (=Salamis Savaşı) yapıldıktan sonra, o Asya'ya geri dönmek istediği zaman Hellespontos'ta (=Çanakkale boğazı) yaptırmış olduğu köprünün düşmanları tarafından yıkılacağı ve kuşatılacağı planını ona mektup yazarak ben bildirmiştim²⁴. O, benim verdiğim bu haber üzerine tehlikeden kurtulmuştu. Fakat şimdi tüm Yunanistan'dan kovulunca dostluğunu

¹⁸ Makedonya'da bir kent.

¹⁹ Themistokles'in Molossos'a sığınmasıyla ilgili olarak ayrıca bk. Thukidides, I. 136. Plutarkhos, *Themistokles* 24.

²⁰ İ.Ö. 471/470. Naksos adası Attika-Delos Deniz Birliğinden ayrılmıştı. Atina donanması adayı ittifaka yeniden dahil etmek için oraya gelmişti. Ayrıca bk. Plutarkhos, *Themistokles* I.98.

²¹ Ayrıca bu konuda bk. Thukidides I. 137.

²² Artakserkses Makrokhir. Bk. Nepos, XXI (=De Regibus), 1.3.

²³ Bu mektup için bk. Thukidides, I. 137.3 vd.

²⁴ Ayrıca bu konuda bk. Herodotos, *Historiai* VIII.5. Thukidides, I. 137.

isteyerek sana sığınmıyorum. Eğer dostluğunu kazanırsam, sen benim kişiliğimde en az, babanın tecrübeyle öğrenmiş olduğu cesur düşmanı kadar iyi olan bir dosta sahip olacaksın. Seninle konuşmayı istediğim konulara gelince: Bunlar için bana bir yıllık zaman ver, bu süre tamamlanınca sana gelmek istiyorum.

10. Kral, onun cesaretinin büyüklüğüne hayran kaldığı için ve böylesi bir adamın dostluğunu arzu ederek onun suçunu bağışladı. Themistokles, tüm bu zamanını Perslerin dilini ve edebiyatını öğrenmeye adadı. Bu konuda kendisini öyle iyi yetiştirmişti ki, kralın huzurunda yapmış olduğu konuşmanın Persia'da doğmuş olanların yaptığı konuşmadan çok daha doğru-düzgün olduğu söylendi²⁵. Themistokles krala bir çok söz vermişti. Bunlar arasında en cazip bulunanı, eğer kral tavsiyelerini uygun bulursa Yunanistan'ı savaşa ele geçireceğiydi. Bunun üzerine Artakserkses, ona büyük armağanlar bağışladı. Sonra Asya'ya döndü²⁶ ve Magnesia'daki²⁷ meskenini inşa etti. Çünkü, herhalde bu sözlerinden dolayı, kral bu kenti ona *ekmek* sağlasın diye armağan etti -bu bölgeden alınan yıllık vergi 500 talanton²⁸ idi- ve ayrıca Lambsakos'u²⁹ - buradan *şarap* sağlasın diye - ve Myus'u³⁰ - buradan da *katık* sağlasın diye ona armağan etti³¹.

Bu adamın günümüze kadar baki kalmış iki anıtı vardır. Bunlardan birisi kent³² yakınındaki mezarıdır. O burada gömülmüştü. İkincisi Magnesia Forum'undaki (=meydanındaki) heykelidir. Themistokles'in ölümü üzerine pek çok yazar tarafından farklı bilgiler verildi. Fakat ben yine en değerli otorite olarak Thukidides'i görüyorum. O, Themistokles'in Magnesia'da hastalıktan öldüğünü söyledi. Fakat Yunanistan'ın ele geçirilmesi konusunda krala vermiş olduğu sözün yerine getirilmesi imkansız olduğu için kendisini zehirle öldürdüğü söylentisinin de var olduğunu ekledi³³. Thukidides şu

²⁵ Nepos'un sık sık yaptığı abartılardan birisi de budur. Bk. Thukidides, I. 138.

²⁶ Asya (=Asia) kastedilen Anadolu'nun batısıdır.

²⁷ Magnesia ad Maiandrum: Bugün:Ortaklar.

²⁸ 26.196 gram ağırlığındaki eski Yunan parası. Bir Talanton, altı bin Drahmi'ye ya da otuzaltı bin Obolos'a eşittir.

²⁹ Bugün: Lapseki.

³⁰ Bugün: Afşar Kalesi.

³¹ Böylesi bir gelenek, yani ihtiyaç için bir yer tahsis etme geleneği yalnızca Perslere özgüdür. Başka milletlerin geleneğinde görülmez. Herodotos'tan (II. 98) biliyoruz ki, Mısır'daki Anthylla kenti de bir Pers kralının karısına ayakkabı sağlamak için özel olarak tahsis edilmişti. Diğer örnekler için bk. Herodotos, *Historiai* I. 192 (Babil satrabına, av için sahip olduğu çok sayıda Hint köpeğini beslesin diye dört büyük köyün vergisi tahsis edilmişti). Ksenophon, *Anabasis* I. 4 (Pers kralının (=Artakserkses Mnemon) annesi Parysatis'in kemerindeki değerli taşın masrafı için birkaç köy tahsis edildi). Platon, *Alkibiades* I. 40 (Pers kralının karısının elbisesi için birkaç yer tahsis edildi).

³² Magnesia ad Maiandrum (= Ortaklar).

³³ Bk. Thukidides, Themistokles, I. 138. Themistokles öldüğünde 60 yaşındaydı. Kimilerine göre yanında taşıdığı zehiri içmişti. Kimileri onun bir kurban töreni sırasında öküz kanı içerek öldüğünü söyledi. Bk. Plutarkhos, *Themistokles* 31. Romalı ünlü hatip Cicero'ya göre, onun

bilgiyi de aktardı: Onun kemikleri arkadaşları tarafından gizlice Attika'da gömüldü. Çünkü hainlikle suçlanmış olanların kendi memleketinde (=Attika'da) gömülmesine yasalar izin vermiyordu³⁴.

Çev.: Doç. Dr. M. Ali KAYA

kendisini zehirleyerek öldürmesi uydurmadır. Bu tür yalanları yazanlar, hitabet sanatı bakımından yazılarını etkili kılmak ihtiyacı duymuşlardır. Bk. Cicero, *Brutus* 11.

³⁴ Thukidides, Themistokles I. 138. Pausanias'a göre (*Periegesis tes Helledos* I. 1.2) Atinalılar sonradan pişman olmuşlar ve Themistokles'in akrabalarına cesedi Magnesia'dan getirip Attika'ya gömmek müsaadesini vermişlerdir.